

DIALOG EPISTOLAR: IOAN LUPAȘ – AUREL DECEI

LUCIAN GIURA

Sibiu

luciangiura1950@yahoo.ro

Cuvinte cheie: corespondență, Ioan Lupaș, Italia, Aurel Decei, Cluj

Schlüsse Wörter: Korrespondenz, Ioan Lupaș, Italien, Aurel Decei, Cluj

În Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu sunt păstrate într-un fond special peste cinci mii de scrisori primite de istoricul Ioan Lupaș de la o serie de contemporani. Articolul prezintă valorificarea corespondenței purtate între fostul profesor universitar de istorie și, în același timp, Director al Institutului de Istorie Națională din Cluj, și unul dintre foștii săi studenți, orientalistul Aurel Decei, beneficiar al unei burse de studii la Roma. Magistrul este informat asupra activității de cercetare efectuate de tânărul bursier în arhivele italiene, asupra temelor pe care acesta le abordează. La rândul său, Ioan Lupaș transmite fostului student mesajul său plin de sfaturi „părintești” de încurajare și urări de succes în misiunea sa.

Mărginimea Sibiului, zonă de o frumusețe paradisiacă, a contribuit, prin fiii săi născuți și crescuți pe aceste meleaguri, consistent la tezaurul de valori culturale și spirituale ale pământului românesc. Ținutul acesta care a dat, începând cu secolul al XVIII-lea, culturii și istoriei românești, o pleiadă de istorici, economiști și oameni politici de o însemnătate remarcabilă este zona în care își au obârșia și cei doi remarcabili istorici: Ioan Lupaș și Aurel Decei.

Ioan Lupaș (1880-1967), în dubla sa calitate de profesor de Istoria modernă a românilor și Istoria Transilvaniei la Universitatea din Cluj și de codirector la Institutul de Istorie Națională, alături de Alexandru Lapedatu, a condus pașii spre știință a zeci de generații de studenți: Ioan Moga, Aurel Decei, David Prodan, Ștefan Pascu, Ioachim Crăciun, Nicolae Drăgan, Bujor Surdu, Dumitru Braharu, Hellmut Klima, Rolf Kutschera, Mihail Dan, Carol Göllner, Kurt Horedt, Vasile Netea, Marina Lupaș și mulți alții.

Aurel Decei¹, asupra căruia ne-am aplecat mai mult, s-a născut la 15 aprilie 1905 în comuna Gura Râului într-o familie de fruntași ai locului (tatăl notar, iar bunicul din partea mamei, preot); a fost dăruit de Pronia Cerească, atât fizic cât și intelectual, cu „talente rare”. Localitatea natală este cea pe care filozoful, scriitorul și diplomatul Lucian Blaga a evocat-o atât de plastic în celebra sa poezie *Bocca del Rio*: „...o creație reprezentativă pentru tematica și imagistica operei sale în epoca maturității artistice”.

Viitorul istoric, specializat într-un domeniu mai puțin frecventat, cel al studiilor de orientalistă, avea să se formeze într-un mediu etnic, social și intelectual specific acestui colț de țară.

Urmează școala primară la Gura Râului apoi studiile liceale la Sibiu, Blaj și Alba Iulia (aici susține și examenul de bacalaureat). Se înscrie și frecventează cursurile

---

¹ Profilul istoricului este realizat în urma consultării următoarei bibliografii privitoare la viața și activitatea acestuia: Tănăsescu 1998; Calafeteanu 2003; Opreș 2004a; Opreș 2004b; Opreș 2004c; Giura 2005; Opreș 2006; Calafeteanu 2010; Demeter 2013.

Facultății de Litere și Filozofie din Cluj (1923-1927) unde are ca dascăli iluștri istorici și filologi ai generației Unirii – Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Alexandru Lapedatu, Nicolae Bănescu, Dimitrie Teodorescu, Emil Panaitescu, Constantin Marinescu, Gh. Bogdan-Duică, Nicolae Drăgan, Sextil Pușcariu și George Giuglea. Contactul cu somitățile academice ale vremii îl orientează, fără îndoială, tot mai mult spre abordarea științifică a trecutului istoric.

Format în ambianța elevată a școlii istorice clujene, Decei absolvă Examenul de licență în sesiunea din iunie a anului 1927. Dobândirea licenței în istorie (principal) și limba română (secundar), ca element de excepție, a fost urmată, la recomandarea expresă a conducerii Facultății, de un stagiu de pregătire de doi ani (1928-1930) la Școala Română din Roma (Academia di Romania). Acum începe desăvârșirea pregătirii sale profesionale; posesor al unei minți strălucite, dublate de o memorie de excepție, cu mult curaj și abnegație, se specializează în istoria medievală. Pasionatul cercetător transilvan studiază bogatele arhive din marile centre de cultură ale Italiei, adună și pune în circulație științifică numeroase documente referitoare la istoria Transilvaniei. La revenirea în țară ocupă funcția de arhivist, clasa I, la Arhivele Statului din Cluj, pentru ca apoi, în urma unui examen de capacitate (1931), să devină titularul catedrei de istorie a Liceului „Traian” din Turnu Severin. Ca profesor de aplicație la Seminarul Pedagogic al Universității Cluj, revine în anul următor în orașul studenției. Rezultatele intensei munci de cercetare nu se lasă așteptate. Începe colaborarea (încă din anul 1926) cu o serie de studii – unele de mare întindere – în revistele *Societatea de Măine*, *Ardealul Tânăr*, *Gând Românesc*, *Astra*. Contribuții purtând semnătura lui Aurel Decei le întâlnim acum și în paginile *Anuarului Institutului de Studii Clasice* dar și în *Diplomatarium Italicum* din Roma.

Perioada activității sale ca arhivist la Cluj coincide, ca etapă distinctă în evoluția sa istorică, cu eforturile susținute, cu dorința sa fermă de a-și însuși temeinic limbile turcă, arabă și persană, cu intenția vădită de a valorifica bogatele surse istorice orientale (un domeniu vast al raporturilor româno-orientale) insuficient cunoscute în istoriografia vremii. Anul 1932 consemnează un moment de cotitură în devenirea istorică a lui Aurel Decei: conducerea Universității din orașul de pe Someș îi oferă o nouă bursă de studii, de această dată la Istanbul. Într-un an de zile petrecut în această metropolă, Decei înregistrează progrese notabile în studierea limbilor turcă, arabă și persană în paralel cu investigațiile sale arhivistice care dau la iveală informații istorice orientale puțin cunoscute la noi până la acea dată. Apoi, beneficiază de o nouă bursă, de data aceasta din partea Academiei Române și continuă specializarea în domeniu la Paris și Berlin (1933-1935), sub atenta îndrumare și coordonare a unor celebri orientaliști ai vremii: Jean Deny, Gaudefrois-Demonbynes, Henry Hased, Oskar Jöschka, Walter Bjorkmann și Sebastian Beck – aprofundează limbile orientale, problemele legate de instituțiile și istoria islamului; în anul 1935 îl întâlnim absolvent și diplomat al renumitei *École Nationale des langues orientales vivantes* din capitala Franței. Pe parcursul derulării acestui stadiu de pregătire, Decei se preocupă intens de problemele limbii franceze, a celei germane dar mai ales cele tangente la limba, literatura și istoria armeană. Ca turcolog, arabist și persanolog, beneficiind de o pregătire lingvistică, paleografică și arhivistică de excepție, Aurel Decei se impune ca specialist de marcă al acestor vaste probleme, accentuând în mod special paleta largă a raporturilor lor româno-orientale.

În cursul anului 1937 devine doctor în istorie a Universității clujene cu o lucrare consacrată unei problematice care vestea pe viitorul specialist în domeniu: *Românii din secolul al IX-lea până în secolul al XIII-lea, în lumina izvoarelor armenesti*. La scurtă

vreme, în 1939 Decei devine titular (profesor universitar) la Academia Comercială și Industrială din Cluj, la Catedra de Limbă și Corespondență Italiană.

Perioada ultimilor trei ani ai deceniului al patrulea se manifestă ca extrem de bogată în acumulări de informații, ani care se materializează prin numeroase studii care văd lumina tiparului într-o serie de reviste de circulație și cărți: *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, *Gând Românesc*, *Revue de Transylvanie* (aici în calitate de secretar de redacție), *Revista Istorică Română*, volumele omagiale dedicate profesorului Ioan Lupaș, fraților Alexandru și Ioan Lapedatu, Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan.

La sugestia și cu sprijinul istoricului C. C. Giurescu, care îl aprecia, Aurel Decei este trimis în anul 1940 din nou la Istanbul, în diplomatie, mai întâi secretar de presă apoi consilier cultural pe lângă Ambasada Română din Turcia. Scopul misiunii sale era de a cerceta toate marile arhive, de a culege și valorifica știrile documentare privitoare la țara noastră. I se oferea astfel posibilitatea continuării studiilor sale istorice, axate pe relațiile Transilvaniei cu Imperiul Otoman. Aici, la Istanbul, depune, timp de două decenii, o muncă științifică intensă colaborând, cu subiecte românești, la marile sinteze turcești și europene: *Türk Tarih Terimleri Lugati*, *Türk Ansiklopedisi*, *Istoria Islamului*, *Encyclopedia of Islam* de la Oxford; participă la numeroase congrese internaționale unde susține documentate, valoroase și apreciate comunicări.

Pentru Aurel Decei, după 23 august 1944, direcția în care se îndrepta România devenea tot mai evidentă. În condițiile instaurării regimului comunist, Decei refuză să se întoarcă în țară și se implică tot mai mult în organizarea emigrației române; a activat în cadrul Comitetului Național Român condus de Constantin Vișoianu, a prezentat numeroase conferințe la postul de radio Europa Liberă. Referindu-se la respectiva perioadă, pe bună dreptate, un biograf al său, l-am nominalizat pe Ioan Opriș, făcea următoarea apreciere: „Viața sa este ilustrată astfel de un zbucium continuu pentru a se opune la răsturnările politice care au antrenat destinul României după cel de Al Doilea Război Mondial. Aurel Decei a fost prins în angrenajul conflictelor, dintre două lumi, ilustrate de drame naționale și personale”.

Continuă, cu mare abnegație, investigațiile sale istorice care au fost concretizate într-un număr important de lucrări științifice publicate sau comunicate cu prilejul unor congrese internaționale de studii orientale: la Bruxelles (1948), Istanbul (1951), Cambridge (1951), München (1957). În anul 1953, ca o recunoaștere a prodigioasei sale activități, este ales membru al Academiei Internaționale Libere de Știință și Litere. Este membru fondator și apoi vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Orientale, instituție fondată în Turcia. A fost membru la Royal Asiatic Society din Londra, membru al Societății de Istorie Turcă, membru al Institutului de Turcologie al Universității din Istanbul.

Urmează o pagină neagră în biografia marelui istoric: în luna decembrie 1957, cade victimă unui complot al Securității și, via Berlin, este readus în țară și condamnat, mai întâi, la moarte; în ședința din 25 martie 1960, Prezidiul Marii Adunări Naționale lua în discuție o serie de cereri de comutare a pedepsei capitale precum și o serie de cereri de grațiere. În fruntea listei figura numele lui Aurel Decei... Se hotărăște, în unanimitate, comutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață.

Este eliberat din închisoare, reangajat în cercetare (vorbea și scria în douăsprezece limbi) unde timp de peste un deceniu (1964 – până la moartea sa), Aurel Decei publică un important număr de studii în revistele: *Apulum*, *Sargetia*, *Revista Arhivelor*, *Revue Roumaine d'Histoire*, *Studii și Materiale de Istorie*, *Magazin Istoric*

ș.a. Este perioada în care activează, mai întâi, la Arhivele Naționale, apoi, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București.

A încetat din viață, în urmă cu peste patru decenii, la 24 aprilie 1976 și a fost înmormântat în satul natal de care a fost atât de mult legat.

Publicăm, în cele ce urmează, cinci scrisori din acest dialog epistolar purtat între fostul student și magistrul său. Prima scrisoare, datată 7 noiembrie 1927, redactată la Craiova, informează pe Ioan Lupaș asupra unor chestiuni personale, momente traversate de tânărul Aurel Decei: eșuarea unui concurs la care a fost înscris privitor la o bursă de studii în străinătate, efectuarea stagiului militar, unele probleme de ordin administrativ, clarificări privind locul său de muncă de unde a fost asetat. Își manifestă intenția de a reocupa postul pe care-l avusese anterior stagiului militar, la Institutul de Istorie Națională din Cluj-Napoca, pentru a „reintra pe via sacra a istoricului”, rugându-l, totodată, pe Lupaș în al sprijini în dobândirea unei burse de cercetare în străinătate.

Cea de a doua scrisoare, expediată din Roma la data de 25 martie 1929, ne înfățișează pe Decei în postura de stipendiat la Academia di Romania, pe cel care se aclimatiza cu noua postură și care se înșurubează rapid în munca de investigare a bogatelor arhive istorice italiene cu multitudinea de informații privitoare la istoria românilor. Cu mare satisfacție își informa magistrul cu privire la bogăția cartografică depistată referitoare la zonele locuite de strămoșii noștri, manifestând intenția de a publica o lucrare în acest sens. Oferă informații cu privire la stadiul de traducere în limba italiană a lucrării profesorului Ioan Lupaș *Epocile Istoriei Românilor* aflată în faza de finalizare, dar și asupra posibilităților certe de publicare a acesteia în Peninsula Italică „căci este interes pentru noi în Italia”. În finalul scrisorii reiterează mulțumirile sale pentru sprijinul acordat în obținerea bursei de cercetare la Roma.

O a treia scrisoare, semnată de data aceasta de Ioan Lupaș, este o dovadă certă a griji și atașamentului magistrului, cu adevărat părintească, față de viitorul tinerilor istorici, adresându-i sfaturi utile pentru cariera aleasă, însoțite de urările de succes în greaua dar nobila misiune de cercetător.

La 8 septembrie 1929, printr-o altă scrisoare redactată și expediată din Roma, Ioan Lupaș era informat de către emitent cu privire la activitatea sa de cercetare în noi surse informaționale afirmându-se un adevăr extrem de actual pentru iscoditorii arhivelor: „cu cât cauți mai multe și mai adânci semnificații, cu atât mai mult te izbește imperativul muncii și ți se ridică în față scurtimea timpului”. Epistola se încheie cu promisiunea publicării informațiilor oferite de arhivele italiene în revistele de specialitate de acasă.

La un interval de aproape un deceniu Aurel Decei, angajat cercetător la Institutul de Istorie Națională din Cluj, solicita o adeverință necesară argumentării intenției sale de a merge la Istanbul în vederea depistării de informații privitoare la români, existente în arhivele otomane.

I.

„Craiova, 7 XI.1927

Mult stimat d-le Profesor,

Îmi iau îndrăzneala să vă scriu, lămurind câteva întrebări cari apasă asupra mea. Prelungirea prezenței mele la Cluj și în anul acesta școlar s'a curmat prin faptul că m'am decis să-mi fac stagiul militar; astfel scap de o grije care putea, la un moment dat, să se preschimbe în piedică înaintea carierei mele. Această hotărâre am luat-o mai ales după ce am văzut rezultatul ședinței corpului profesoral pentru conferirea bursei la «Școalele Române» din Paris și Roma. Desigur ați aflat că am concurat și eu, întemeindu-mă pe lucrările mele și că n'am obținut

«premiul cel mare». Poate e mai bine așa, căci mi s-a oferit prilejul să eludez chestiunea militară.

Plecând însă, au rămas în urma mea, la Institutul de Istorie Națională, unele nedumeriri. Eu promisem de la d-l Lapedatu² un dosar cu acte românești, franțuzești, nemțești și italienești, privitoare la revoluția Principatelor din 1848, cărora să le caut dublurile publicate în colecția *Anul 1848*, etc.³. M-am executat. L-am pus apoi în sertarul meu de la masa Bibliotecii Institutului, pe care d-l Braharu⁴ îl cunoaște, având și cheia. Tot acolo am lăsat și o altă colecție de documente, de la Brukenthal, pe care mi le-ați dat d-v. să le copiez împreună cu Rudeanu⁵, copiate, cu lacunele necitite. Cred că au fost găsite. Lucrarea asupra părților românizante din Verancsics este acasă, în manuscris, cu corecturile pe cari le-am adăos în urma lecturilor ulterioare. Dacă e nevoie, o pun la dispoziția Institutului. Volumul latinesc din *Magyar tört.Tár* al lui Verancsics⁶, după care am lucrat teza⁷, deasemenea e acasă la mine, păstrat întreg.

Pe urmă mai am cartea lui C. C. Giurescu⁸: *Le voyage de Nicolo Barsi*⁹, pe care am împrumutat-o în vederea unei paralele cu *Codex Bandinus*, publicat în *An.Acad.Rom.*; materialul îl am, dar nu-i prelucrat. Și, încă două cărți: Comunicarea d-lui Iorga referitoare la *Memoriul* lui Mihai Viteazul¹⁰ găsit de A. Pernice¹¹, și un abecedar mic pentru scrisul chirilic. Alte cărți, după cât îmi aduc aminte, n'am; nici din Biblioteca Institutului n'am. Ce am, e îngrijit acasă.

La 15 Februarie 1928, când ne răspândim de la Școala de ofițeri rezervă pe la regimente, eu voiu veni la Cluj unde, voiu rămânea până în Iulie. În acest răstimp aș dori, dacă e posibil, să-mi reocup postul meu de la Institut, unde zilnic o să pot lucra de la 6/8 p.m. Asta ca o compensare pentru farnientele spiritual din armată, și pentru a reintra pe via sacra a istoricului. Dacă nu e privită această rugă ca o insinuare, vă rog, d-le profesor, să-i spuneți lui Boitoș¹² – despre care aud că deține postul de secretar-bibliotecar al Institutului – să-mi comunice de e cu

---

² Lapedatu, Alexandru, I. (1876-1950), istoric și om politic liberal, ministru și Președinte al Senatului României; profesor universitar, fondator și codirector, împreună cu Ioan Lupaș, al Institutului de Istorie Națională din Cluj (1920-1938); Director general al Arhivelor Statului (1920-1923). A fost membru corespondent (1910) și titular (1918) al Academiei Române, vicepreședinte (1934-1935, 1938-1939) și președinte (1935-1938) al acestui înalt for cultural.

³ *Anul 1848 în Principatele Române*.

⁴ Braharu, Dumitru (1898-1984), istoric, publicist, cercetător la Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca.

⁵ Necunoscut nouă.

⁶ Verancsics (Verantio) Anton (1504-1573), născut în Ungaria, secretar al regelui Ioan Zapolya, apoi consilier al lui Ferdinand de Habsburg și al lui Maximilian al II-lea, iar din toamna lui 1569, vicerege al Ungariei. Opera acestuia a fost publicată integral de Szalay, Wenzel 1857. Unele părți privitoare la Țara Românească și Moldova, din studiul *De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Trans-alpinae* au fost reproduse de Papiu-Ilarian 1862. Vezi și Holban 1968, p. 397-406.

⁷ Teza de doctorat *Românii din secolul al IX-lea, în lumina izvoarelor armenesti* în coordonarea lui Ioan Lupaș, susținută în anul 1937 (Decei 1936-1938, p. 412-518; Decei 1939a).

⁸ C. C. Giurescu (1901-1977), academician, profesor universitar, cercetător științific principal la Institutul „Nicolae Iorga” din București. Raportor la congrese și reuniuni internaționale de specialitate. Polihistor, personalitate de frunte a istoriografiei românești contemporane.

⁹ Lucrarea: *Le voyage de Niccolò Barsi en Moldavie (1633)*, Paris-București, 1925.

¹⁰ Iorga 1925, p. 339-349.

¹¹ Angelo Villa Pernice (1827-1892), istoric și om de cultură italian, membru corespondent al Academiei Române. *Memoriul* lui Mihai Viteazul descoperit de Angelo Pernice în Arhivele din Florența a fost publicat în *Archivio Storico Italiano*, LXXXIII, 1925, p. 149-197; o traducere în limba română a realizat Decei 1926. *Memoriul* a fost publicat de Alexandru Papiu-Ilarian în *Tesauru de monumente istorice pentru Romania* și reluat de Nicolae Iorga în *Scrisori de domni*.

¹² Olimpiu Boitoș (1903-1954), critic și istoric literar, doctorat în filosofie în 1932. A lucrat ca secretar și bibliotecar la BCU și la Institutul de Istorie Națională din Cluj. Membru în colegiul director al Teatrului Național și colaborator la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară al Academiei Române, filiala Cluj.

putință, sau nu; precum și dacă pot spera la o bursă pentru anul viitor, eu liberându-mă la 15 August 1928... Căci n-aș vrea să rămân la începutul drumului, suspendat, ca o paiață în aer, – simplu profesoraș al Trecutului nepătruns substanțial !

Vă rog, stimate d-le profesor, a-mi ierta îndrăzneala ce mi-am luat-o, însă voiam să mi-se limpezească situația.

Cu profund respect, al d-v. elev,
Aurel Decei”

II.

„Roma, 25.III. |1929|

Mult stimate d-le Profesor,

După ce m'am introdus binișor, în mediul cel nou și în munca mea, deși târziu – pentru care întârziere cer scuze – cred că pot să vă scriu, despre lucruri concrete.

Ce am făcut până acum?

Aveam indicații de la Moga¹³ să continui unde a lăsat el, însă am amânat-o.

Și am început tot în sec. XVI, epoca lui Mihai. Sunt, la Vatican, în fondul Urbinat¹⁴, așzise «avvisi», trimise de la Praga, Viena, Alba Iulia, Cracovia, Veneția, etc., fie din cancelariile țărilor respective, fie de către proprii oameni de afaceri ai Curiei papale. Foarte multe. Aici a lucrat Buta¹⁵, de la 1598 în sus. Eu am copiat anul 1596; voi face și 1597¹⁶ și 1593-1595. E adevărat că nu sunt multe lucruri de primul rang printre ele, dar ca politică generală, pe acea vreme de acțiuni, sugerate desigur, dacă nu stăpânite de Mihai, precum și ici-colea câte o dățișoară nouă, le fac prețioase.

Însă mai sunt la Roma câteva arhive minore, cari, fără îndoială, pot ascunde inedite. Unele le-am cercetat, însă fără rezultate; o să mai caut.

Deasemene, până acum, n'am găsit, aici, la Roma, textul lui Giovannandrea Gromo¹⁷, întreg. Poate în alt oraș.

Însă din colindările prin muzee, din alte lecturi ni s'a impus o altă lucrare, dacă voi avea noroc, o să fie interesantă: despre hărțile care privesc ținuturile¹⁸ locuite de Români. După câte știu, un asemenea studiu nu s-a făcut la noi: să se adune într-un mănunchiu toate hărțile, cari în vremile lor mai vechi erau de multe ori însoțite de comentarii, și cari, mai ales, tratează, în raccourci, tot istoria noastră. Sunt în Muzeul Vaticanului trei din sec. XVI, atingând și țărilor noastre, dunărene. Într-o ediție de hărți englezească am găsit una, de la 1541 care iarăș pomenește Valachia. Împreună cu cele mai vechi, peutingeriană¹⁹, a Cosmografului ravennat²⁰, a lui Guido²¹ (sec. XII, – care-mi pare foarte necunoscută la noi, având totuș o hartă a «Daciei»;

¹³ Ioan Moga (1902-1950), istoric, cadru didactic la Universitatea din Cluj, specialist în istoria medie și modernă a Transilvaniei. A fost bursier al Școlii române între anii 1926-1928; director al Institutului de Istorie Națională din Cluj (1945-1949).

¹⁴ Revista Școlii Franceze la Roma: *Mélanges d'archéologie*, 1934, menționează: „Catalogul manuscriselor grecești și latine din Biblioteca Urbinat a fost publicat de Cosimus Stornajolo, cele grecești, un volum, în anul 1905 iar cele latine în trei volume, între anii 1902-1921”.

¹⁵ Nicolae Buta (1901-1941), istoric, cercetător la Institutul de Istoria națională din Cluj, bursier al Școlii Române din Roma (1924-1926). Decei se referă la studiul acestuia: *I Paesi Romeni in una serie din „Avvisi” della fine del Cinquecento (1599-1603)* publicat în *Diplomatarium Italicum*, 2, 1930, p. 72-304.

¹⁶ Decei 1939b, p. 1-74; Decei 1939c, p. 1-74.

¹⁷ (1518-cca.1567), călător italian, autor al unei interesante descrieri despre Transilvania.

¹⁸ Rămas, din păcate, în faza de proiect.

¹⁹ *Tabula Peutingeriana* reprezintă o copie, păstrată la Biblioteca Națională din Viena, realizată în secolul al XII-lea, după o veche hartă romană întocmită probabil în sec.II p.Chr., pe care sunt marcate drumurile principale ale Imperiului Roman. Respectiva hartă a fost descoperită în Biblioteca din Worms de Conrad Celtis (1459-1508), librar al împăratului Maximilian I, și predată lui Konrad Peutinger (1465-1547) în Augsburg, cel care o va prelucra.

²⁰ Harta Cosmografului din Ravenna, aproximativ 700 p.Chr.

²¹ Harta lui Guido de la Pisa (anul 1119) păstrată la Biblioteca Regală din Bruxelles (Belgia).

însă originalul e la Brusel, (sic!) aici, încă n'am găsit-o reprodușă, ptolemaică²², cu cele în cari apar pe la anticarii locali, sau altundeva, cred că s-ar putea înciripa o lucrare cu folos.

Afară de acestea, alte lucruri mai personale.

M-am apucat, apoi, de traducerea cărții d-voastre: «Epocile Istoriei Românilor»²³. E aproape pe sfârșite. A fost mai greu la'nceput când nu mânuiam bine limba. Și când va fi gata, vom controla-o c'un prieten italian, care știe românește. Pe urmă, editorul, pe care cred că-l voi găsi, căci este interes pentru noi în Italia.

De Paști, deși dl. Mateescu²⁴ e bolnav și nu vine, vom merge, cu secretarul Școlii, Lugli²⁵, la Neapol și Pompei pe vreo câteva zile.

Iar despre Italia și Italieni, despre Roma, ce să vă spun? Și lucruri bune și rele, și mari și mici, cum sunt pretutindeni pe pământ unde sunt oameni...

Și vă repet pe această cale mulțumirile pentru posibilitatea ce mi-ați dat-o de-a cunoaște alte izvoare de experiență, îngăduindu-mi totodată a vă ura

Christos a'nviat !

Aurel Decei"

III.

„Cluj, 2.IV.' 929

Iubite D-le Decei,

Am citit cu plăcere scrisoarea D-Tale din 25.III.c. și-ți mulțumesc pentru știrile comunicate. Mă bucur să te silești să profiți cât mai mult de timpul, ce-ți este dat a-l petrece în „urbea eternă”²⁶, spre a te înarma cu cunoștințe felurite și multiple, cari îți vor fi de netăgăduit folos în specialitatea D-Tale.

Mai ales un lucru să-l ai neconținut în vedere și să-l urmărești sistematic: tot materialul, pe care-l aduni acum din diferite arhive, toate informațiile, pe care le poți aduna acum din diferite arhive, toate informațiile pe cari le culegi din lectura cotidiană, să fie în legătură cu specialitatea D-Tale principală, cu istoria Românilor. Îți aduci aminte, că în preajma plecării D-Tale în Italia am întâmpinat oarecari piedici din partea unor colegi, cari exprimaseră teama, că nu vei rămânea credincios istoriei, ci te vei lăsa ispitit de dorința unor succese mai repezi și mai ieftine în domeniul beletristic²⁷. Eu am reușit să-i conving, că vei rămânea statornic în dragostea pentru istorie, ori cât de obositoare ar fi cărările ei. Te rog acum, să faci totul, ca această convingere să poată fi sprijinită serios și pe rezultatele cercetărilor D-Tale.

Te salută: IL.”

IV.

„Roma, 8.IX.1929

Mult stimat d-le profesor,

Desigur am greșit că nu v-am răspuns imediat la părinteasca d-v. scrisoare, însă am voit ca atunci când voi scrie, să fie despre ceva mai concret. Pentru aceasta vă cer scuze.

²² Se referă la una din cele opt hărți ptolemaice realizate în vremea lui Alexandru cel Mare, incluse în harta lumii premoderne realizată la 1513 de Pirir Reis, amiral și cartograf otoman-turc (?).

²³ Aurel Decei, traduce și publică în anul 1930, în Italia, la Roma, lucrarea profesorului Ioan Lupaș, *Epocile principale în Istoria Românilor*, cu titlul: *I principali periodi della storia dei Romeni*.

²⁴ George G. Mateescu (1892-1929), arheolog, discipol al lui Vasile Pârvan, epigraf și tracolog, cadru didactic al Universității din Cluj, director al Școlii Române din Roma între anii 1927-1929. Vezi pe larg: Turcuș 2008.

²⁵ Giuseppe Lugli (1890-1967), cunoscut filoromân, istoric, docent de topografie antică la Universitatea din Roma; implicat de Vasile Pârvan în proiectul fondării Școlii Române din Roma al cărei secretar și apoi consilier științific a fost în primii ani de activitate ai acestea.

²⁶ Urbea eternă sau Cetatea eternă = Roma.

²⁷ Profesorul Ioan Lupaș se referea la acele articole, cu un pronunțat caracter cultural și literar, pe care Decei le publicase, în anii anteriori plecării în Italia în diferite publicații clujene.

Până în Iulie am mai lucrat la Vatican, la acele avvisi²⁸, copiind și pe anul următor (1597). Acestea și cele ce o să le mai spicuiesc, o să formeze prima lucrare în Diplomatarium²⁹.

Pe urmă, în una din cele două luni de vacanță ce ni se dau, în Iulie, am făcut o călătorie în Spania – de unde v-am scris- cu un coleg, arhitect, Balș³⁰. Am văzut lucruri noi, nebănuite și foarte interesante.

Bibliotecile și arhivele sunt acum închise până la 15 Sept. sau 1 oct. Deci în răstimpul acesta colăționez acasă, în Biblioteca Școlii și a regretatului Pârvan, unele date; iar restul, cetesc, încercând acel fenomen ciudat și de multe ori apăsător, că cu cât cauți mai multe și mai adânci semnificații, cu atât mai mult te isbește imperativul Muncii și ți se ridică în față scurtimea timpului. Totuș cred că aceasta-i un mare profit: respectul și disciplina muncii, într-un centru unde se muncește, chiar dacă realizările nu acopere întru toate năzuințele... Iar cuvintele d-v. din ultima scrisoare, cărora le simt greutatea, îmi sunt un bun treptnic!

După ce va veni bursa, voi merge – prin Octombrie – Noiembrie- la Torino, de unde prof. Bartoli³¹, filologul și filoromânul anunță că s-a deschis un fond nou în Arhivele Statului, unde se găsesc lucruri privitoare la Unirea Principatelor și la timpul dinainte, făcând parte din activitatea lui Cavour³² (căci capitala Italiei era atunci acolo, în Savoia). Sper că vom găsi ceva bun. – Iar la întoarcere mă voi opri la Florența, pentru căutarea lui Giovannandrea Gromo, întreg, cum îmi propuseseți d-v., și eventual pentru altele.

Apoi, până la sfârșitul lunii acesteia cred că voi trimite pentru Anuarul Institutului acele dări de seamă despre publicațiile Școlii noastre, precum și despre studii mai consistente din reviste italienești sau recenzii de cărți cari ating România.

Cu stimă, al d-v.

Aurel Decei”

V.

„Cluj, 14 ianuarie 1939

Domnule Director,

Subsemnatul Aurel Decei membru al Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj, dorind să merg la Istanbul pentru a face cercetări în arhivele și bibliotecile turcești, pentru istoria Românilor, cu onoare vă rog să binevoiți a-mi elibera o adeverință despre calitatea mea de membru al acestui Institut și că merg să fac cercetări în interesul Institutului.

Cu profund respect,

Aurel Decei”

²⁸ O serie de știri, de informații de orice fel, copiate de scribi și multiplicare în zeci de exemplare purtau la Veneția numele de *avvisi* iar în Olanda aceleași perioade (dinainte de apariția „tiparului” lui Johannes Gutenberg) *zeytung*.

²⁹ Decei 1939b, p. 1-74; Decei 1939c, p. 1-74; Decei 1967, p. 199-238.

³⁰ Ștefan Balș-Lupu (1902-1994), arhitect român, descendent al unei importante familii de boieri, cel mai de seamă reprezentant al școlii românești de restaurare, absolvent al Școlii Superioare de Arhitectură din București și al Academiei Române din Roma, membru de onoare al Academiei Române.

³¹ Mateo Giulio Bartoli (1873-1946), lingvist italian cu studii la Universitatea din Viena; profesor universitar la Torino, din 1907 până spre sfârșitul vieții. A publicat *Introducere în neolingvistică* – 1925 și *Eseuri despre lingvism spațial* – 1945. A fost profesorul lui Antonio Gramsci (1891-1937), scriitor și politolog italian.

³² Camillo Benso, Conte de Cavour (1810-1861), politician italian, aristocrat, absolvent al Academiei Militare. Împreună cu Cesare Balbousa, întemeiază publicația *Risorgimento* (*Redeșteptarea*); a militat pentru unificarea Italiei în jurul monarhiei de Savoia. În planul politicii externe a susținut unirea Principatelor Române.

Bibliografie

- Anul 1848 în Principatele Române Buta 1930 – Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente, vol. I-VI, București, 1902-1910.
– N. Buta, *I Paesi Romeni in una serie din „Avvisi” della fine del Cinquecento (1599-1603)*, în *D. It.*, 2, 1930, p. 72-304.
- Calafeteanu 2003 – I. Calafeteanu, *Cazul Decei: antecedentele unei răpiri*, în *MI*, 37, 7, 2003, p. 5-10.
- Calafeteanu 2010 – I. Calafeteanu, *Aurel Decei nu crede în promisiuni*, în *MI*, 34, 7, 2010, p. 11-14.
- Decei 1926 – A. Decei, *Luptele lui Mihai Viteazul povestite de el însuși*, BPA, 137, Sibiu, 1926.
- Decei 1936-1938 – A. Decei, *Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, în *AIIN*, VII, 1936-1938, p. 412-518.
- Decei 1939a – A. Decei, *Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, BIIN, V, București, 1939.
- Decei 1939b – A. Decei, „Avvisi” riguardanti i Paesi romeni negli anni 1596-1598, Roma.
- Decei 1939c – A. Decei, „Avvisi” riguardanti i Paesi romeni negli anni 1596-1598, în *D. It.*, IV, 1939, p. 1-74.
- Decei 1967 – A. Decei, *Documente din Arhivele Vaticanului privind anul 1595*, în *RA*, 10, 1, 1967, p. 199-238.
- Demeter 2013 – C. Demeter, *Savantul Aurel Decei. Repere biografice*, în vol. coord. G. Moisă, S. Șipoș, I. Șarov, *Statutul istoriei și al istoricilor în contemporaneitate*, Cluj-Napoca, 2013, p. 280-285.
- Giura 2005 – L. Giura, *Centenar Aurel Decei*, în *SUCSH*, II, 2005, p. 339-342.
- Giurescu 1925 – C. C. Giurescu, *Le voyage de Niccolò Barsi en Moldavie (1633)*, Paris, București, 1925.
- Holban 1968 – M. Holban, *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968.
- Iorga 1925 – N. Iorga, *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, în *AARMSI*, III, V, 9, p. 339-349.
- Mélanges d'archeologie*
Opriș 2004a – *Mélanges d'archeologie et d'histoire*, 51, 1, 1934.
- Opriș 2004b – I. Opriș, *Aurel Decei sau destinul disperării*, București, 2004.
- Opriș 2004c – I. Opriș, *Aurel Decei despre imigrație română*, în *MI*, 38, 9, 2004, p. 47-51.
- Opriș 2006 – I. Opriș, *Aurel Decei – istoric cu o biografie fascinantă*, în vol. ed. I. Opriș, *Istoricii și Securitatea*, București, 2004, p. 491-502.
- Opriș 2006 – I. Opriș, *Aurel Decei. Contribuții monografice*, în *Transilvania*, 35, 1, 2006, p. 62-68.
- Papiu Ilarian 1862 – A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru*

- Romania, vol. I-III, București, 1862.
- Pernice 1925 – A. Pernice, *Un episodio del valore toscano nelle guerre di Valacchia alla fine del secolo XVI*, în *ASI*, LXXXIII, 1925, p. 149-197.
- Szalay, Wenzel 1857 – L. Szalay, G. Wenzel, *Monumenta Hungariae Historice*, Pest, 1857.
- Tănăsescu 1998 – D. Tănăsescu, *Aurel Decei*, „Dușman al Poporului”, în *MI*, 32, 7, 1998, p. 39-41.
- Turcuș 2008 – V. Turcuș, *George G. Mateescu (1892-1929) – director al Școlii Române din Roma. Viața și opera*, București, 2008.

Briefwechsel: Ioan Lupaș – Aurel Decei

Zusammenfassung

In den Archiven der Bibliothek der Hauptstädtischen orthodoxen Kirche aus Sibiu befinden sich in einer speziellen Kollektion über 5000 Briefe von verschiedenen Zeitgenossen, abgesendet an den Historiker Ioan Lupaș. Der aktuelle Beitrag bezieht sich auf die Korrespondenz zwischen dem Direktor des Instituts für Nationale Geschichte aus Cluj, dem Universitätsprofessor Ioan Lupaș und einem seiner damaligen Studenten Aurel Decei, einem zukünftigen Stipendiat in Rom und Spezialisten in orientalischer Geschichte. Der Magister wird über die Studienaktivitäten des jungen Stipendiaten und seinen geschichtlichen Projekten informiert. Desweiteren schickt Ioan Lupaș eine Nachricht an seinen damaligen Studenten, voll von elterlicher Ermutigung und dem Wunsch über eine erfolgreiche Mission.

Im ersten Schreiben vom 7. November 1927 wird Ioan Lupaș über ein verlorenes Stipendium, den Militärdienst und verschiedene administrative Probleme informiert. Aurel Decei würde wieder als Angestellter im Institut für Geschichte aus Cluj arbeiten und verlangt nach einem Stipendium fürs Ausland.

Der Brief vom 25. März 1929 bestätigt die Position Aurel Decei's als Stipendiat in der „Academia di Romania” aus Rom. Er ist sehr erfreut über den historischen Reichtum der italienischen Quellen, bezogen auf die Geschichte Rumäniens. Schlussendlich bedankt sich Aurel Decei nochmals für die Hilfe die ihm zur Teil wurde.

Die Antwort Ioan Lupaș vom 2. April 1929 enthüllt seine elterliche Sorge und Zuneigung für den jungen Geschichtler.

Durch den Brief vom 8. September 1929 wird Ioan Lupaș über die Forschungsprojekte Aurel Decei's informiert, mit der Intention, die Resultate in den geschichtlichen Zeitschriften des Landes zu veröffentlichen.

Im letzten Brief verlangt Aurel Decei nochmals Hilfe, um in den osmanischen Archiven aus Istanbul forschen zu können.